

Sosiaali- ja terveysministeriö
PL 33
00023 Valtioneuvosto
kirjaamo.stm@gov.fi
VN/28097/2023

7.11.2023

Helsingin psykiatrian huomiot koskien luonnosta sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi mielenterveyslain mukaista tahdosta riippumatonta hoitoa koskevien lomakkeiden kaavoista ja potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamisen valvonnasta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen muuttamisesta

Kiitämme mahdollisuudesta esittää huomioita luonnoksesta sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi mielenterveyslain mukaista tahdosta riippumatonta hoitoa koskevien lomakkeiden kaavoista ja potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamisen valvonnasta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen muuttamisesta.

Mielenterveyslain mukaista tahdosta riippumatonta hoitoa koskevien lomakkeiden kaavoista ja potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamisen valvonnasta annettu sosiaali- ja terveysministeriön asetus (1582/2015) sisältää lomakkeiden kaavat mielenterveyslaissa tarkoitetuille lausunnoille, päätöksille ja ilmoituksille. Asetusmuutokset liittyvät hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi mielenterveyslain ja hallinto-oikeuslain 7 §:n muuttamisesta (HE 14/2023 vp). Asetukseen on tarkoitus lisätä päätöslomake psyykkisen sairauden lääkehoidosta. Asetusmuutokset on tarkoitettu tulemaan voimaan yhtä aikaa ehdotettujen lakimuutosten kanssa 1.1.2024. Asetuksen voimassa olevien liitteiden teksteihin pyritäisiin samalla mahdollisuuksien mukaan tekemään säädösmuutoksista aiheutuvat tekniset päivitykset.

Lomakeluonnosta PÄÄTÖS PSYKKISEN SAIRAUDEN LÄÄKEHOIDOSTA (Mielenterveyslaki 22 b §) koskevat huomiot

Jatkossa tahdosta riippumattomassa psykiatrisessa hoidossa, tarkkailussa tai tutkimuksessa olevan potilaan psyykkisen sairauden lääkehoidon toteuttaminen edellyttäisi hallintopäätöstä, jos hoitoa ei onnistuta toteuttamaan yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Hallintopäätös tulisi antaa myös muutoin potilaan pyynnöstä. Potilaalla olisi jatkossa mahdollisuus hakea muutosta kyseiseen päätökseen valittamalla hallinto-oikeuteen.

Päätöslomakkeen otsikoinnissa ja jäljempänä lomakkeen kohdassa 10 käytetään määritelmää *psyykkisen sairauden lääkehoito*. Kyse on kuitenkin vain mielisairauteen tai vakavaan mielenterveyden häiriöön liittyvästä sekä tarkkailua tai tahdosta riippumatonta hoitoa edellyttävästä, tarkkarajaisesta toimenpiteestä. *Psyykkisen sairauden lääkehoito* -yleiskäsitteen käyttö koko lomakkeen nimenä ja määreenä hämärtää ja antaa jossain määrin virheellisen kuvan paitsi toimenpiteestä, mutta myös ehdotetun lomakkeen käytöstä.

Lomakkeen nimeä tulisivikin ehdottomasti täsmentää ja tarkentaa tältä osin käyttöä paremmin vastaavaksi. Myös perusoikeuksien rajoittamiseen liittyvä käsitteistö ja nimikkeistö tulisi säilyttää kattavasti yhdenmukaisena ilman sekaantumisen riskiä.

7.11.2023

Lakimuutosten on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2024. Päätöslomake on luonteeltaan juridishallinnollinen asiakirja. Uuden lomakkeen tulisi olla käytettävissä lakimuutosten voimaantullessa. On huomioitava, että ehdotetun päätöslomakkeen vieminen potilasjärjestelmään vie aikaa vuonna 2024.

Ennen kuin lomake saadaan integroitua potilastietojärjestelmään, joudutaan turvautumaan väliaikaisratkaisuihin, kuten lomakepohjan jakamiseen sähköisesti, sen täyttämiseen potilastietojärjestelmän ulkopuolella, tulostamiseen sekä tallentamiseen potilastietojärjestelmään esimerkiksi skannaamalla. Väliaikainen työprosessi on monimutkainen, vaatii henkilöstön ohjeistamista, vie aikaa ja altistaa tietoturvaloukkauksille (esimerkiksi lomakkeen tallentamisen ja tulostamisen yhteydessä).

Asetuksessa ja lomakkeessa käytetään termiä *psykyllisen sairauden lääkehoito*. Jää epäselväksi, tuleeko samaa lomaketta käyttää myös silloin, kun potilaalle annetaan muita tahdosta riippumattomia hoitoja tai toimenpiteitä, kuten sähköhoito tai nenämahaletkun asetus.

Huomiot lomakkeen kohdasta 1 Potilaan henkilötiedot

Ei huomautettavaa.

Huomiot lomakkeen kohdasta 2 Päätös ja perustelut

Kyseisen kohdan perusongelma on, ettei siitä ilmene tarkoitetaanko lomakkeessa jonkun tilan (mahdollisesti kertaluonteista) vai taudin pitkäaikaisempaa hoitoa (toistuvat, pitkäkestoiset lääkehoidot).

Toinen ongelma kyseisessä lomakkeen kohdassa on se, että lomakkeesta ei ilmene, onko kyse kajoavasta (injektio) vai ei kajoavasta (tabletti tms.) hoidosta. Potilasnäkökulmasta ja käytännön työssä näiden osalta on huomattava ero. Ero on merkittävä myös perusoikeusnäkökulmasta (ruumiilliseen koskemattomuuteen kajoava hoito ja pakon aste).

Edellä mainituilla seikoilla on sekä periaatetasolla että perusoikeustasolla suurta merkitystä, joka tulee todennäköisesti keskeiseksi muun muassa valitusten kautta.

Päätöksen perusteluita koskevassa kohdassa on käytetty eritasoisia tai epäselviksi jääviä käsitteitä tai asioita samantasoisina rinnakkaisesti ja verrannollisesti (*vastustaa* viitannee potilaan konkreettiseen käytökseen; *tahto*, jossa riskinä on käytännössä sekoittaa käsite potilaan toiveeseen; *pyytänyt* lääkehoitoa koskevaa (hallinto)päätöstä).

Erillinen *tarkemmat perustelut* -kohta lomakkeessa heikentää merkittävästi lomakkeen käytettävyyttä. Sanallinen perustelu on tarpeeton, koska perustelu on jo yksilöity ao. kohdan yläpuolella olevassa valikossa. Lisäperusteluiden kuvaaminen sanallisessa muodossa laskee lomakkeen käytettävyyttä huomattavasti ja vie virkalääkärin tai päivystävän lääkärin resurssia erityisesti antamatta mitään olennaista lisähyötyä perusoikeuksiin. *Tarkemmat perustelut* -kohta ehdotetaan poistettavaksi lomakkeen käytettävyyteen perustuen.

Huomiot lomakkeen kohdasta 3 Päätöksen voimassaoloaika

Kyseisessä kohdassa määräaikaisuus ilmaistaan ristiriitaisesti. Ensimmäinen lause "*lääkehoitoa koskevan päätöksen tulee olla määräaikainen*" ehdotetaan poistettavaksi, koska varsinainen

7.11.2023

juridinen ja psykiatrinen rajausta ilmenee loppulauseessa yksiselitteisesti. Epäselvää ja selvää täsmennyksen yhdistäminen samaan kohtaan aiheuttaa sekaannusta.

Huomiot lomakkeen kohdasta 4 Kuuleminen

Lomakeluonnoksen kuulemiskohta on epäselvää juridista kieltä ja sinällään erittäin epäonnistunut: lomakkeen täyttäjät ja potilaat läheisineen eivät välttämättä kykene ymmärtämään tekstin sisältöä. Käsitys *lausuma*, asioiden ehdollinen ilmaisu tai viittaus kirjalliseen selvitykseen ovat sekavia.

Aiempi muotoilu *potilaan mielipiteestä* on huomattavasti selkeämpi. Lomakkeen kohtaa ehdotetaan yksinkertaistettavaksi esimerkiksi seuraavanlaisella valintakysymyksellä tai -vaihtoehdolla: "*Potilas vastustaa...*" ja täsmennettäväksi tätä valintaa jatkokysymyksellä "*Miten*".

Laillinen edustaja tulisi täsmentää arkikielelle niin, että lomakkeen käyttäjä ja potilas ymmärtävät asian. Harvalla lomakkeen käyttäjällä on lainopillista koulutusta ja kokemus vaihtelee.

Huomiot lomakkeen kohdasta 5 Päiväys ja allekirjoitus

Ei huomautettavaa.

Huomiot lomakkeen kohdasta 6 Lisätietojen antaja

Lomakkeelle ehdotetaan lisättäväksi seuraava vastausvaihtoehto: "*Lisätietojen antaja on päätöksen tekijä*". Mikäli lisätietojen antaja on joku muu kuin päätöksen tekijä, voisi hänet yksilöidä lomakkeelle ehdotetulla tavalla. Esimerkiksi päivystysaikana aiheutuu lisäkuormitusta muun lisätietojen antajan selvittelystä, koska käytännössä aina lisätietojen antaja on sama kuin päätöksen allekirjoittaja.

Huomiot lomakkeen kohdasta 7 Tiedoksianto

Tiedoksiantoa koskevaan kohtaan ehdotetaan lisättäväksi seuraava valintavaihtoehto: "*Potilas ei ole tilansa vuoksi kykenevä vastaanottamaan tai allekirjoittamaan tiedoksiantoa*". Tämä on juridisesti eri asia kuin kieltäytyminen ja voi olla muun muassa valitustapauksissa olennainen ero.

Huomiot lomakkeen kohdasta 8 Valitusoikeus ja muutoksenhakuohje

Ei huomautettavaa.

Huomiot lomakkeen kohdasta 9 Valituksen vastaanottaminen

Ei huomautettavaa.

Huomiot lomakkeen kohdasta 10 Päätöksen täytäntöönpano

Päätöksen täytäntöönpanoa koskevaa lomakekohtaa ehdotetaan muutettavaksi. Kyseessä on mielisairausten (tai alle 18-vuotiaiden kohdalla vakavan mielenterveyden häiriön) lääkehoito eikä

7.11.2023

psykkisen sairauden lääkehoito. Käytettyjen käsitteiden tulee olla yksiselitteisiä ja ymmärrettäviä niin potilasnäkökulmasta kuin myös kliinisesti, juridisesti ja hallinnollisesti.

Epäselväksi jää myös se, mitä kliinisessä psykiatriassa tarkoitetaan *päätöksen täytäntöönpanon keskeyttämisellä* lääkehoidon osalta. Tämä kohta on arvioitava ja täsmennettävä, koska se todennäköisesti aiheuttaa käytännön toimintaan väärinkäsityksiä, aiheettomia kysymyksiä ja selvityspyyntöjä.

Mia Tuokko, Psykiatrian johtajapsykiatri